

Editörden

Eleştirel düşünce ve yaklaşım ile şekillenen bilimsel faaliyet ve araştırma desenlerinin, içinde yoğrulduğu toplumsal ve kültürel dünya ile ilişkisi bilinen bir şeydir. Fakat bunun uzantıları, etkinlik düzeyi ve gerçekleşme biçimi o kadar da açık değildir ve muhtemelen başka noktalara atıflarla karışmış olabilir. Bu bakımdan, iki temel sosyolojik yaklaşımdan hareketle bir değerlendirme yapmanın yararlı olacağı düşünülür. Makro sosyolojik kuramlardan İşlevselcilik, bütünleşme, istikrar ve uyum kavramları üzerine odaklanır; toplumun işleyişini ve toplumsal kurumları sistem yaklaşımı içinde ele alır. Bu yaklaşıma göre, toplumlar için uzlaşma esastır, toplumsal norm ve değerler bu uzlaşmanın kurulmasında ve devam ettirilmesinde önemli bir görevi yerine getirirler. Bunun bir ifadesi olarak, Durkheim'den bu yana, oluşturduğu ortak bilinç, temsil ve aidiyet bağlarıyla toplumsal bütünleşmeyi sağladığı ve sağlamlaştırdığı kabul edilen din ya da başka bir deyişle kutsal, sadece profanın değil aynı zamanda kaosun da zıddı olarak tanımlanır ve öne çıkartılır. Öte yandan, birey ve grup dinamiğinden hareketle gündelik birebir ilişkiler ve etkileşim ağı üzerine odaklanan mikro sosyolojik bakış açısı, sistem yaklaşımından farklı olarak, eylemi ve eylemde bulunan kişilerin karşılıklı etkileşime dayalı ilişkilerini anlama ve açıklama yoluna gider. Bu kuramlarda birey ve grupların toplumsal ilişkiler ağı ve etkileşim çevresi analiz birimi olarak ele alınır. Burada toplumsal norm ve değerler daha çok bireylerin anlam dünyaları ile ilişkilendirilir. Büyük boy kuramlar olarak bilinen makro sosyolojilerde sosyal yapıyı oluşturan rol ve statüleri kurumsallaştıran prensipler olarak normlar ve normatif davranış örüntüleri, mevcut toplumsal yapıyla ilişkileri açısından, merkezi bir önem taşırken; sembolik etkileşimcilik gibi küçük boy kuramlarda bireyin eylemlerini yönlendiren eğilimler, ideal düşünme ve davranma yolları olarak değerler ve değerler dünyası, bu dünyayı anlama çabası öne çıkar.

Burada amacım, örneğin, bir toplumda okuma düzeyiyle ilgili sorgulamalardan tutalım da buna benzer birçok tutum ve davranışların izahına yönelik sosyolojik bir bakış açısı sunabilmektir. Şüphesiz ki bireylerin davranışlarının başka atıf noktaları da vardır. Fakat burada davranış örüntülerinin toplumsal yapı ve sosyopsikolojik arka planla karşılıklı ilişkisine vurgu söz konusudur. Yukarıda ki sorunu bu çerçe-

vede yeniden ele alalım. Modern sanayi toplumlarında ve daha ileri düzeyde ki bilgi toplumlarında okuma oranının yüksekliği ile ilgili basit bir gözlem ya da istatistik bir veri sanırım çoğumuzda benzer bir kanaat oluşturur. Sorunun cevabına ilişkin düşünceler büyük bir ihtimalle bu yapıların çözümlenmesine yönelik analizlerde ima edilmektedir. Çünkü bu tip toplumsal yapılar eleştirel düşünce, bireysel gelişim, başarı, kendini gerçekleştirme ve farklı olma gibi aktivitelere yönelik bir takım değerler oluşturmakta ve sosyalleşme süreci ile bunların kabulü ve içselleştirilmesi sağlanabilmektedir. Bu süreçte, bireylerin algı düzeyleri de davranış biçimlerinin oluşmasında belirleyici olabilmektedir. Sosyal psikolojide, bireyin davranışları sosyal etkiyi algı düzeyleriyle ilişkilendirilerek açıklama yoluna gidilir. Buna göre, bireyin bir sosyal etkiyi normatif olarak algılaması itaat; bilgisel olarak algılaması benimseme davranışına götürür. Normatif algının ve buna bağlı itaat davranışının gerisinde ceza ya da ödül mekanizması; benimseme veya kendine mal etmede ise, bu davranışın doğru bir davranış olduğu ile ilgili toplumsal değerlerin kabulü söz konusudur. Kısacası, sosyolojik muhayyile bize şunu ima eder: Kendi biyografimiz kadar içinde yaşadığımız tarih dilimi ve içinde yaşadığımız toplumun biyografisini dikkate almadan ne olup bittiğini anlayamayız.

Toplumsal bütünleşme kadar toplumsal değişme de vazgeçilmez ve kaçılmaz bir sosyal olgudur. Değişim, Tönnies'in ünlü kavramlarıyla ifade edecek olursak, *gemeinschaft/topluluk* tipi ilişki biçiminden *gesellschaft/toplum* tipi yapılanma ve bu yapıya özgü oldukça karmaşık ilişkiler ağından oluşan bir toplum tipine doğru olmakta; bu süreçte değişim, gelenekselden modern sanayi toplumu, oradan da sanayi sonrası toplum, bilgi toplumu ya da post modern toplum olarak isimlendirilen bir toplum tipine doğru aşamalı bir süreçte gerçekleşmektedir. Değişimin dinamikleri açısından; rasyonelleşme, sanayileşme, kentlileşme, demokratikleşme, sekülerleşme, bireyselleşme gibi temel ve ortak özelliklere sahip olan modern toplumlarda evrimci çizgi korunmakla birlikte, yine modernliğin bir sonucu olarak birincil ilişkilerin kaybından doğan anomi, yabancılaşma ve benzeri sosyopsikolojik semptomların telafisinde ya da bir tür kimlik arayışlarında etkin rol oynayan topluluk türü ilişkilere, kutsala dönüş ve dinsel canlanma olguları belli ölçülerde o toplumların eleştirel ve dönüşümlü karakterine bağlanabilir.

Farklı açılımlara, yorum ve eleştirilere konu olan toplum tipleri ve modernliğin tarihsel ve kavramsal çerçevesi bu kısa yazının sınırlarını aşar. Burada, toplumsal bağlam esas alınarak, birebir olmasa da, sorgulayıcı ve eleştirel düşüncenin sosyo-kültürel yapılarla ilişkisine dikkat çekilmek istenmiştir.

Sonuç olarak, yukarıda kuramsal tartışmalarda ele alınan toplumsal değişim ve dönüşümün pek çok yapısal özelliklerine sahip olan Ülkemizde, bu değişimin

içeriğini, yönünü ve boyutlarını anlamaya yönelik önemli bir entelektüel ve bilimsel birikimden ve bunun topluma kazandırdığı dinamizmden bahsetmek gerekir. Bu çerçevede, Dergimizin bu sayısında ele alınan, özellikle yöntem, din-toplum ve din-birey ilişkilerine yönelik yazılardan da anlaşılacağı üzere, İlahiyat fakülteleri bünyesinde yapılan bilimsel çalışmaların ve yayınların önemini de vurgulamak yerinde olur.

Buradan, sayı editörü olduğum Bilimname'nin 16. sayındaki yazılara geçebiliriz. Dergimizin bu sayısında işlenen konular ve yaklaşımlar itibariyle okuyucunun dikkatini çekeceğini umduğum yazılar yer almaktadır.

Bu yazılardan ilki, İbrahim Görener'in "Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulünün Bir Yöntem Çağrıştırmaları Sorunu" başlığı altında ele aldığı makalesidir. Görener, makalesinde, öteden beri İslam ilimlerinde tartışma konusu olan 'Usûl' konusuna tefsir bilimi örneğinde değerlendirmeler yaparak bir açılım getirmektedir. Tefsir ve Kur'an ilimleri ile ilgili çalışmaların ve bu konulardaki birikimin önemine dikkat çeken Görener, burada haklı olarak, sosyal bilimlerde kabul gören yöntem anlayışından hareketle araştırılacak konunun problematik olup olmadığına, araştırmacının da metodolojik donanımına gönderme yapmaktadır.

İsmail Köksal, makalesinde, resmi-dini nikah gibi güncel bir problemi İslam hukuku açısından ele alıp işlemiş; temel kaynaklardan ve görüşlerden hareketle bir değerlendirme yoluna gitmiştir.

Mehmet Azimli, incelemesinde İsrâ ve Miraç olaylarının birbirinden bağımsız olarak ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre, İsrâ olayı Mekke'de gerçekleşmiştir; Miraç ise rüya biçiminde olmuştur. Burada Azimli'nin geleneksel türden anlatılanlara eleştirel bir biçimde yaklaştığı görülmektedir.

Süleyman Doğanay'ın, bir hadisi isnad açısından karşılaştırmalı ve eleştirel bir ele alışla incelediği makalesinde iki husus öne çıkmaktadır. Biricisi, işaret edilen hadis ile ilgili rivayet metinlerinin o hadise aidiyetinin tespiti ve bir isnad şemasının inşası gibi hadis metodolojisinde temel olan yaklaşımın burada titizlikle kullanılmış olmasıdır. Diğer ise, bir hadis tahlilinde bununla yetinilmeyip, hadisin, tarihi ve sosyokültürel bağlamı dikkate alınarak yorumlanmasına yönelik önerisidir.

İhsan Toker'in makalesinde İslam sosyolojisi ile ilgili yapılan çalışmaların kısa bir değerlendirilmesi yapılmış, daha sonra Ali Şeriatî'nin konuyla ilgili görüşleri sosyolojik bir yaklaşımla eleştiriye tabi tutulmuştur. Konuya ilgi duyanlar için ilginç ve yararlı bir çalışmadır.

İlkay Şahin, değişen toplum-çevre ilişkisinin bir göstergesi olarak iklim değişikliği konusunu sosyolojik bir yaklaşımla ele aldığı makalesinde, insan-insan ilişkilerindeki

toplumsal bağlamı, toplumsal değişimin bir uzantısı ve öteki yüzü olarak insan-doğa ilişkilerine referans olarak almış ve bu gün küresel bir tehdit biçiminde ortaya çıkan bir duruma yine sosyokültürel arka planı esas alarak dikkat çekmiştir.

Sosyal bilime az çok aşina olanlar için ampirik araştırmaların ayrı bir önemi vardır. Mustafa Koç'un bu araştırmasında, dinsel pratiklerin, bireylerin bir takım varoluşsal sorunlarla baş etmedeki rolü ve etkisi ergen bireyler örneğinde ele alınmış, ankete dayalı verilerden hareketle bir analiz yoluna gidilmiştir.

Dergimizin son makalesi, Abdullah Çolak'ın dinsel pratiklerin yerine getirilmesinde, özellikle namazda sevgi, içtenlik ve 'huşu'nun önemine dikkat çektiği yazısıdır.

İlahiyat fakültelerinde giderek bir gelenek haline gelen Anabilim Dalı toplantılarından Din Sosyolojisi Anabilim Dalı V. Koordinasyon toplantısı ile ilgili tutanaklar İsmail Güllü tarafından derlenerek kaleme alınmıştır. Bu toplantıda 'Günümüz Türkiye'sinde Din-Toplum İlişkileri' konulu sempozyum yapılmıştır. Yazıda, sempozyumda sunulan bildiri ve müzakerelerin özetlerine de yer verilmiştir.

Bir dergide, önemli bölümlerden biri de kitap tanıtımı ve çevirilerin yer aldığı bölümdür. . Çeviri olarak, Abdurrahman Ateş'in, M. O. Klar'dan tercüme ettiği "Ve Tahtının Üzerine Bir Ceset Bıraktık" başlıklı yazı yer almaktadır. Bedri Gencer de, tarih, teoloji, sosyal teori ve din bilimleri ile ilgili İngilizce yayınlardan, özlü ve aydınlatıcı açıklamalarla bir demet sunmaktadır.

Prof. Dr. A. Vahap TAŞTAN